

MARTIN ŠRAJER / 10. 11. 2016

Normální autistický film

Dokumentární film Miroslava Janka, oceněný na jihlavském festivalu cenou pro nejlepší film sekce Česká radost (ex aequo s portrétem romského fotbalového klubu FC Roma), oproti tematicky spřízněným filmům nezkoumá svět autistů, ale naopak se snaží svět zkoumat společně s autisty.

Přes rostoucí počet autistů v naší populaci zůstává pro mnohé prototypickým autistou geniální počtář Ray Babbitt z filmu *Rain Man*, případně nerd s nepříliš vyvinutou sociální inteligencí Sheldon Cooper ze sitcomu *Teorie velkého třesku*. Život s autismem nebo s autistickým dítětem ve skutečnosti obvykle vypadá docela jinak, než jak nám jej prezentuje filmové a seriálové fikce, jejichž primárním cílem je diváka dojmout nebo rozesmát. Také z toho důvodu se dokumentarista Miroslav Janek (*Nachové plachty*, *Chačipe*, *Občan Havel*) rozhodl převrátit obvyklou perspektivu a natočit film o autismu z pohledu samotných autistů.

Aktéry Jankova vnímavého snímku je pět dětí různého věku, kterým byl diagnostikován Aspergerův syndrom. Tato porucha autistického spektra se projevuje zejména obtížemi v přímé mezilidské komunikaci a navazování kontaktu s druhými. Interakce s ostatními lidmi (vyjma okruhu těch nejbližších) není pro „aspiky“, jak se mezi sebou nazývají, něčím samozřejmým, nýbrž dovedností, kterou si musejí zase a znovu osvojovat, což přirozeně vede k tomu, že se vztahům vyhýbají (jakkoli je stejně jako všichni ostatní k životu potřebují) a preferují samotu a individuální formy zábavy. Prakticky po celý film například vidíme osamocenou dospívající Majdu, jež svou situaci a životní filozofii shrnuje slovy „kamarády nemám, všechny nesnáším a nevidím jediný smysl života.“

Ve světě uzpůsobeném extrovertům, pro něž je rozpoznání běžných komunikačních signálů něčím samozřejmým, mohou být některé projevy lidí s Aspergerovým syndromem mylně interpretovány jako chlad, arogance, nevšímavost či nezdvořilost, což přispívá k sebepodceňování a tomu, že se ještě více uzavírají do svých

soukromých světů. V době natáčení dvanáctiletá Marjamka si například ráda představuje, že je vílou. Sociální vyloučení „aspiků“, z nichž někteří vynikají vysoce nadprůměrnou inteligencí a mimořádnými znalostmi z určité zájmové oblasti – pro Lukáše, zřejmě nejvýřečnějšího aktéra dokumentu, jde o filmy –, je proto zapříčiněno také tím, jak na ně reaguje nedostatečně inkluzivní společnost.

Deklamovaným cílem *Normálního autistického filmu* není šířit osvětu a diagnostikovat výše nastíněnou formu autismu. Janek k „aspikům“ nepřistupuje z autoritativní pozice jako k pacientům, vůči nimž může „normální“ společnost zaujmout pouze ochranný postoj, ale jako k jedinečným osobnostem, jejichž způsob myšlení a vztahování se ke světu může být pro ostatní inspirací. Odpovídá tomu i různorodý styl jednotlivých medailonů, uzpůsobený naturelu daného sociálního herce a jím preferovanému způsobu sebevyjádření. Namísto převzaté hudby tak slyšíme virtuózní hru na klavír v podání sečtělého Denise, když kamera snímá Marjam a jejího mladšího bratra Ahmeda, je stejně živá jako oni, scény s Majdou podkresluje její rapování atp.

Zásluhou zvolené optiky mohou být „aspici“ ve filmu sami sebou, aniž by byli neustále konfrontováni se svou výlučností, která tím pádem nepředstavuje ústřední téma dokumentu. Ukázat děti s Aspergerovým syndromem v jejich přirozeném prostředí, kdy se nemusejí podřizovat požadavkům žádné instituce nebo „normální“ společnosti, je možná nejlepším způsobem, jak druhým přiblížit jejich svět. Přestože bylo režisérovým původním záměrem natáčet pouze s dětmi, nakonec v menší míře zapojil také rodiče. Přítomni ovšem nejsou žádní odborníci, již by zpřítomnili lékařské hledisko, a autismus tak v souladu s latinským citátem „Non omnia possumus omnes“, který ve filmu pronáší Denis, není předkládán jako problém, který by bylo třeba řešit. *Normální autistický film* zároveň neprosazuje Majdino nihilistické přesvědčení („aspika nepředěláš“) a netvrdí, že sociální vyloučení autistů musí nutně trvat celý jejich život. Jedním z nástrojů k usnadnění začlenění „aspiků“ do společnosti mohou být právě filmy jako je tento.

Dvouleté natáčení započalo na přelomu let 2013/2014. Janek se nedržel pevného konceptu a konkrétního zadání. Stejně jako styl, také strukturu filmu uzpůsoboval aktérům. S těmi se seznámil na pravidelném setkání autistů *Přicházíme v míru* v pražském Divadle Kampa. Klíčem k natáčení pro něj bylo získání důvěry „aspiků“ a zohlednění jejich individuálních zvláštností, například skutečnosti, že nemají rádi

náhlé změny a upřednostňují přesný časový plán. Janek se proto situoval do role trpělivého pozorovatele, který nikoho do ničeho netlačí a kameru zapíná primárně v situacích, které jsou druhé straně příjemné. Strasti života s autismem nepopírá – problém komunikace tvoří jeden z leitmotivů filmu a zachyceno je i pár menších vnitřních krizí –, pouze pro něj nebyly důvodem, proč film natočit.

Dokument rozmlžující hranici mezi jinakostí a normalitou a otevírající prostor pro diskuzi mezi oběma zdánlivě neslučitelnými světy si odbyl premiéru na festivalu v Karlových Varech. Před listopadovou premiérou v pražském Kině Pilotů (společnost Pilot Film dokument zároveň distribuuje) byl uveden také na festivalu dokumentárních filmů v Jihlavě, odkud si odvezl ocenění od studentské poroty a již zmíněnou cenu pro nejlepší český dokument. Porota své rozhodnutí zdůvodnila slovy, která ve zkratce vystihují celý film: „V Jankově pohledu se jinakost stává výjimečností.“

Normální autistický film (Česká republika 2016), režie a scénář:

Miroslav Janek, kamera: Miroslav Janek, střih: Antonie Janková, zvuk: Matěj Němec, účinkují: Lukáš, Denisa, Majda, Marjamka, Ahmed a další. Pilot Film, 87 min. Premiéra: 10. 11. 2016.